

วิพากษ์ปรัชญากฎหมายจีนผ่านวรรณกรรมสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน)

The Critical of Chinese Legal Philosophy through Interpretation of Ministry of Treasury (HON)’s Translation of Romance of Three kingdom.

พิทักษ์ ศศิสุวรรณ*

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เลขที่80 หมู่ที่ 9
ถนนพหลโยธิน ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

Pitak Sasisuwan

Faculty of Law, Chiang Rai Rajabhat University 80 moo. 9
Paholyothin Rd., Muang District Chiang Rai Province 57100
Email: pitak.sas@crru.ac.th

Received: April 24, 2023

Revised: May 31, 2023

Accepted: June 15, 2023

บทคัดย่อ

โลกแห่งปรัชญาไร้ซึ่งขอบเขตการศึกษาปรัชญากฎหมายสามารถทำได้หลากหลายวิถีทาง กล่าวโดยพิสดารก็คือทำประการใดจะเป็นการเปิดนิตินัยให้กับผู้ศึกษาเพราะอย่างไรก็ตาม นิติปรัชญาก็ต้องอยู่บนพื้นฐานของการสื่อสารระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ ผู้เขียนเห็นว่ากฎหมายนั้น มนุษย์อาจไม่รู้ และไม่เคยอ่านได้ แต่มนุษย์มีอาจไม่เคยเสพรพรรณกรรม และพื้นฐานความจริง ที่ว่าวรรณกรรมคือสิ่งที่ผู้ปกครองใช้เพื่อช่วยในการปกครอง ผู้เขียนจึงพยายามทำห การศึกษานิติปรัชญาแนวใหม่ด้วยการนำเสนอการวิพากษ์แนวคิดปรัชญากฎหมายโดยเฉพาะ กฎหมายจีนผ่านการถอดรหัสวรรณกรรมสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน) โดยใช้แนวคิดนิติ สุนทรียศาสตร์ ซึ่งฉายภาพยุคสมัยแห่งความขัดแย้งทางการเมืองของจีนในปลายสมัยราชวงศ์ อี้ัน พบว่านอกจากการสอดแทรกแนวคิดทางการเมือง การปกครอง การทหาร กลศึก และด้าน สุนทรียะ ในวรรณกรรมสามก๊กยังมีแนวความคิดปรัชญาทางกฎหมายจีนซ่อนอยู่เบื้องหลัง เหตุการณ์ และการกระทำของตัวละคร อาทิ วิถีแห่งจารีตและคุณธรรมของขงจื้อ วิถีนิตินิยม โดยหานเฟยจื้อ และแนวคิดเต๋าของเล่าจื้อ เป็นต้น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีตะวันออกที่มีอัตลักษณ์

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

ในวิธีคิดตามบริบทแห่งยุคสมัย สามารถช่วยให้ผู้ศึกษาวิชานิติปรัชญาโดยเฉพาะแนวคิดฝ่ายตะวันตกสามารถเข้าถึงแก่นแท้แห่งปรัชญาได้มากขึ้น ถือเป็นการบุกเบิกสร้างรากฐานตลอดจนขยายขอบเขตของการศึกษานิติสุนทรียศาสตร์ในอนาคต

คำสำคัญ: วิพากษ์, ปรัชญากฎหมาย, จีน, วรรณกรรม, สามก๊ก, นิติสำนึก, นิติสุนทรียศาสตร์

Abstract

The world of philosophy knows no bond. The studying of legal philosophy could be done in multiple ways, raising awareness of what was lies within the students. Because, however, legal philosophy was based on human communication. The writer opinion was human might not know all the law. But there's no one that never read any piece of literature. Literatures were one of the tools the rulers used to assist in their reign. Hence, the writer attempted to challenge the study of new path of philosophy by present the approach on critical legal philosophy especially Chinese law through interpretation of ministry of treasury (HON)'s translation of Romance of Three kingdoms which using aesthetic perspective of the warring states ERA at the end of Chinese's HAN dynasty. The study found that, other than the insertion of political ideas, administration, military, war strategy and aesthetics, there were Chinese legal philosophy hidden within Romance of Three kingdom Behind each character's motive and scenarios. Such as Confucianism, Han Fei Tzu's path of legalism, Lao Tzu and Taoism ideology for instance. This reflect the Path of the East in which its identity dynamically changes in conforming of the era. The study helps philosophical students to reach the core ideas of eastern philosophy, as a trailblazer of legal aesthetics in the future.

Keyword: Critical, Philosophy, Chinese, literature, Romance of Three Kingdoms, Legal Conciousness, Legal Aesthetics

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของวรรณกรรมสามก๊ก

วรรณกรรมถูกใช้เป็นเครื่องมือปกครองประชาชนนับแต่โบราณ การใช้นิทาน เรื่องเล่า ชาดก นวนิยาย เป็นต้น เป็นกระบวนการหนึ่งเพื่อขัดเกลาบุคคลให้เป็นที่พึงประสงค์ของสังคม วรรณกรรมสามก๊กก็เช่นกัน ผู้ปกครองได้เล็งเห็นว่าจะสามารถเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าหาความรู้ เพื่อใช้ประโยชน์ทางราชการได้แก่งคิดด้านการเมืองการปกครอง และการทหาร¹ ผู้เขียนพยายามใช้บทความนี้สื่อสารกับสังคมเพื่อปลูก “นิติสำนึก” (Legal Conciousness) ซึ่งจะสร้างความตระหนักรู้ หรือสำนึกในทางกฎหมายทั้งจากภายในคือการรับรู้เข้าใจกฎหมาย และจากภายนอกคือการปฏิบัติ² โดยวิพากษ์วรรณกรรมสามก๊กในเหตุการณ์ และพฤติกรรมที่แสดงออกตามท้องเรื่องโดยตั้งสมมุติฐานว่าข้อเท็จจริงเป็นไปตามที่วรรณกรรมฉายภาพ ผ่านแนวคิดนิติสุนทรียศาสตร์ (Legal Aesthetics) ที่จะทำลายขนบการเรียนรู้กฎหมายซึ่งผู้ศึกษาสามารถอ่านกฎหมายในฐานะของวรรณกรรม³ อย่างไรก็ตามในบทความนี้ผู้เขียนพยายามขยายความคิดออกไปไกลกว่านั้น โดยชี้ให้ผู้เรียนกฎหมายหรือบุคคลทั่วไปสามารถเสพวรรณกรรมโดยสามารถตีความและรับรู้รสชาติของนิติสำนึกอันแฝงอยู่ในวรรณกรรมนั้น

ในบทความนี้มุ่งเน้นวิพากษ์ถึงปรัชญาการใช้กฎหมายจีนผ่าน “นิติทัศนะ” (Legal Mind) ของผู้เขียนโดยวิพากษ์จากตัวละคร และเหตุการณ์ในวรรณกรรมสามก๊ก ผู้เขียนได้รับแรงบันดาลใจจากงานของกฤษณ์เพชร โสมณวัตร เกี่ยวกับการศึกษา “ความรู้สึก” อันเป็นหมุดหมายใหม่ของการขยายขอบเขตการศึกษาวิชานิติศาสตร์ยุคใหม่⁴หรือในงานเขียนวิพากษ์วรรณกรรมจีนเป่าบุ๋นจิ้นในประเด็น การลงทัณฑ์ของ “เทพเจ้าแห่งความยุติธรรม”ที่วิพากษ์ถึงเบื้องหลังบทลงโทษที่เป่าบุ๋นจิ้นกระทำต่อตัวละครในวรรณกรรมเพื่อสะท้อนภาพเชิงตั้งคำถามเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรมของตัวละครเป่าบุ๋นจิ้น⁵ ซึ่งสำหรับวรรณกรรมสามก๊กยังไม่เคยมีการวิพากษ์ในมุมมองนี้มาก่อนโดยจะยึดถือวรรณกรรมสามก๊กสำนวนแปลของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) เป็นหลักในการวิพากษ์เพื่อถอดบทเรียนให้แก่ผู้สนใจในเชิงวิชาการได้เห็นมุมมองใหม่ๆ ในการเสพวรรณกรรมสามก๊ก เป็นการสะท้อนแง่คิดการใช้กฎหมายโดยผู้เขียนจะไม่

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระคลังหนเป็นผู้อำนวยการแปลจากหนังสือพงศาวดารของจีน โดยหมอบรัดเลย์ได้พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อพ.ศ.2408 ต่อมาราชบัณฑิตยสภาได้ดำเนินการชำระขึ้นใหม่และตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ.2471.

² สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, “พรมแดนความรู้ของการศึกษากฎหมายแนวคิดนิติสำนึกในสังคมไทย,” *วารสารนิติสังคมศาสตร์* 8, ฉ.1-2558 (มกราคม-มิถุนายน 2558): 24-25.

³ ทิพย์พร รอดชื่นเมือง, “นิติสุนทรียศาสตร์:เครื่องมือวิเคราะห์ความยุติธรรม,” *วารสารกฎหมายนิติพัฒน์* นิต้า 11, ฉ.1 (มกราคม –มิถุนายน 2565): 1-6.

⁴ กฤษณ์เพชร โสมณวัตร, “วรรณกรรมศึกษาตุลาการ: โลกทัศน์ต่อตุลาการใน “พี่น้องคารามาชอฟ,”” *วารสารนิติสังคมศาสตร์ (เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน)* 9, ฉ.1 (มกราคม-มิถุนายน 2559): 236-239.

⁵ วรรณภา แต้มทอง, “บทความเรื่อง การลงทัณฑ์ของ “เทพเจ้าแห่งความยุติธรรม,”” *การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่1, วันที่ 8 มิถุนายน 2561, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 196-213.

มุ่งเน้นตัดสินความถูกต้องทั้งจะไม่ตวนพิพากษาความดีชั่วของตัวละคร แต่จะสะท้อนภาพตามที่วรรณกรรมสื่อสารออกมาว่าตัวละครนั้นๆ ได้กระทำการสิ่งใดไปบนพื้นฐานแนวคิดกฎหมายใด หรือจะใช้แนวคิดทางกฎหมายใดเพื่ออธิบายการกระทำของตัวละครที่ยกขึ้นมา แน่นนอนว่าการกระทำของบุคคลในสังคม ย่อมสะท้อนถึงวิถีคิดที่บุคคลนั้นมีต่อสังคม เหตุเพราะสังคมและกฎหมายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ บทความนี้จึงเป็นเพียงการตีความการแสดงเจตนาของตัวละครในวรรณกรรมซึ่งที่สุดแล้วผู้อ่านสามารถวิพากษ์ถกเถียงในรายละเอียดกันได้ ซึ่งจะเป็นการทำให้วงการนิเทศศาสตร์ไทยเติบโตทางความคิดบรรลุสู่ความไร้ขีดจำกัดทางวิชาการ

วรรณกรรมสามก๊กถือเป็นเพชรน้ำเอกของวงการวรรณกรรมไทยอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งได้ถูกแปลในสมัยรัตนโกสินทร์โดยเจ้าพระยาพระคลัง(หน) ถือว่าเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้อ่านทุกยุคทุกสมัย นับแต่ครั้งตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ในยุคสมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เนื้อเรื่องให้มุมมองแง่คิดทางด้านกลศึกพิชัยสงครามแก่ผู้ซึ่งจะเป็นทกแล้วทหารนับแต่ครั้งโบราณให้มีความฉลาดเฉลียวในการพิเคราะห์กลศึกทั้งเป็นแบบอย่างของอุบายการเมืองหลายสมัยผ่านบุคลิกของตัวละครในวรรณกรรมสามก๊ก โดยฉายภาพลักษณะเด่นของแต่ละตัวละครในการปกครองบ้านเมืองและผู้ได้บังคับบัญชาอันเป็นหลักการพื้นฐานทางรัฐศาสตร์

ด้วยเหตุดังกล่าว วรรณกรรมสามก๊กจึงมีบทบาทต่อสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะด้านการเมืองการปกครองและการทหาร โดยแตกต่างกันไปในบริบทตามแต่ละยุคสมัยซึ่งสามารถแยกออกได้เป็นสองช่วงเวลา คือ

ช่วงแรก สมัยแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงช่วงการเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า หลังยุคคอมมิวนิสต์ พบว่าสามก๊กถูกใช้เป็นทั้งฟิงของสังคมในฐานะของตำราพิชัยสงคราม ที่ชนชั้นนำของไทยใช้อ้างอิงเพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการรบ

ช่วงที่สอง คือช่วงหลังจากการกำหนดนโยบาย “การเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า” ในสมัยรัฐบาลพลเอก ชชาติชาย ชุณหะวัณ จนถึงปัจจุบัน คือบริบทแห่งยุคสมัยที่สามก๊กได้ก้าวข้ามจากวรรณกรรมของนักอ่านสู่รูปแบบของละครและภาพยนตร์ซึ่งมีความแพร่หลาย ทั้งนักวิเคราะห์ในสาขาต่างๆ พยายามอธิบายวรรณกรรมสามก๊กในรูปแบบอื่นนอกจากพิชัยยุทธที่กระทำกันในสนามรบ แต่เปลี่ยนเป็นวิถีพิชัยยุทธสู่ความสำเร็จในด้านต่างๆ อาทิ การเป็นนักบริหารผ่านมุมมองสามก๊ก พิชัยยุทธของนักธุรกิจผ่านยุทธศาสตร์สามก๊ก จึงกล่าวได้ว่าในช่วงที่สองนี้สามก๊กได้ถูกภาคเอกชนนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้น มีการแปรรูปและผลิตออกมาในรูปแบบสื่อสารมวลชนที่หลากหลายมากขึ้น⁶

เนื้อเรื่องและบุคลิกภาพของตัวละครในวรรณกรรมสามก๊กจึงเข้ามามีอิทธิพลต่อผู้เสพวรรณกรรมโดยเฉพาะตัวละครหลักๆ อาทิ โจโฉ เล่าปี่ ชุนกวน ขงเบ้ง กวนอู เตียวหุย สุมาอี้

⁶ ชวงค์ อุบลี, “พัฒนาการของฐานะยุทธศาสตร์ในสังคมไทย; มองผ่านตัวบทตีความสามก๊ก,” *วารสารวิจัยร่วม* วรรณคดี 10, ฉ.3 (มิถุนายน-กันยายน 2559): 22.

เป็นต้น โดยแต่ละตัวละครจะมีลักษณะเด่นและด้อยแตกต่างกันไป ซึ่งลักษณะเด่นเหล่านี้ ได้ถูกนำมาใช้วิพากษ์เทียบเคียง กับบุคลิกของบุคคลและการเมืองในหน้าประวัติศาสตร์ไทย อาทิ เล่าปี่ถูกฉายภาพให้มีบุคลิกโดดเด่นในการปกครองด้วยคุณธรรม น้ำมิตร พิชิตหัวโจกราษฎรด้วยความอ่อนโยน ส่วนโจโฉนั้น ถูกฉายภาพให้เห็นถึงผู้นำ ที่ปกครองบ้านเมืองด้วยกฎระเบียบที่เข้มงวด เฉียบขาด ส่วนซุนกวนนั้น วรรณกรรมฉายภาพให้เห็นถึงการเข้าอกเข้าใจ ผู้ใต้บังคับบัญชาและการปกครองพื้นที่ของตนแบบสายตระกูล ส่วนขงเบ้งนั้นวรรณกรรมสามก๊กให้ภาพว่าเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่โดดเด่น ทั้งด้านการบริหาร การจัดการ การหยั่งรู้สภาพการณ์ของข้าศึก และการอ่านใจคน ทั้งเป็นผู้รักดีต่อเจ้านาย เป็นต้น

2. ปรัชญากฎหมายของจีน

กล่าวถึงโลกทัศน์การใช้กฎหมายฝ่ายตะวันออกมีความแตกต่างจากมุมมองของฝ่ายตะวันตกเป็นอันมาก บริบทแห่งสังคมและสภาพแวดล้อมหล่อหลอมให้วิถีตะวันออกเต็มไปด้วยปรัชญาที่ติดกับการใช้ชีวิตมากกว่าจะเป็นเรื่องน้อมนำมหาชนให้คล้อยตามแนวความคิดอย่างเช่นวิถีตะวันตก คำว่ากฎหมายสำหรับชาวตะวันออกโดยเฉพาะชาวจีนจึงมิได้ถูกจำกัดเฉพาะกฎหมายบ้านเมืองที่ใช้บังคับกันอยู่เท่านั้นแต่ยังหมายรวมถึงวิถีคิดที่มนุษย์ผู้หนึ่งมีต่อโลกและสรรพสิ่งรอบตัวด้วย ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนพอสรุปแนวทางปรัชญาการใช้กฎหมายจีนในยุคโบราณได้ดังนี้

2.1. ปรัชญาสำนักขงจื้อ

คำสอนของขงจื้อมีลักษณะเป็นกฎหมายจารีตประเพณี ผวนกับนำคุณธรรมผวนกับความคิดทางกฎหมาย เป็นความพยายามผสมผสานวิถีตะวันออกให้เข้ากับระบบการเมืองการปกครองและกฎหมายของชาวจีนนับแต่โบราณ โดยเชิดชู “คุณธรรมหลัก” อันได้แก่ ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี ความอดทน และจริยธรรม เป็นต้นมากกว่าเรื่อง “คุณธรรมรอง” อันได้แก่ กฎหมาย และระเบียบการปกครองบ้านเมืองอันแข็งกระด้าง

คำว่า “หลี่” (Li) หมายความว่าความถึงจารีตมนุษยธรรม ทั้งเมตตาธรรม ความนอบน้อม หรือความซื่อสัตย์กตัญญู⁷ ที่รวมความได้ว่าเป็นคุณธรรมหลักหรือผู้เขียนสรุปว่าเป็น “ความเป็นคน” ในคำสอนของขงจื้อเมื่อพิจารณาพร้อมกับยุคสมัยพบว่ามีผลเป็นการขัดเกลาผู้คนให้ห่างจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน วิถีขงจื้อนั้นปฏิเสธการใช้กฎหมายเข้าบังคับบัญชามนุษย์ แต่เน้นการใช้คุณธรรมเพื่อขัดเกลาคนกลั่นตาดน และใช้จารีตเป็นกรอบสำหรับวางมาตรฐานความประพฤติและวิถีประชา

หากปราศจากคุณธรรมขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่มีต่อสิ่งใกล้ตัว อาทิ ครอบครัว มิตรสหาย เจ้านายและลูกน้องแล้ว มนุษย์ก็จะก้าวเข้าสู่จุดเสื่อม และถอยห่างออกจากความเป็นคน แม้จะมีการประกาศใช้กฎหมายบ้านเมือง บังคับผู้คนให้อยู่ภายใต้

⁷ จริย โฆษณานันท์, นิติปรัชญาแนววิพากษ์, พิมพ์ครั้งที่2, (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2555), 297-298.

คุณธรรมของผู้นำ(ซึ่งเป็นคุณธรรมรองในมุมมองของขงจื้อ) แต่ก็ไม่ก่อให้เกิดสันติสุขอย่างแท้จริงหากว่าปฏิบัติแล้วขัดกับคุณธรรมจริยธรรมโนสำนึกความเป็นคน(ซึ่งเป็นคุณธรรมหลักในมุมมองของขงจื้อ) โดยเมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับการขัดแย้งทางศีลธรรม (moral dilemma)⁸ หรือเมื่อการกระทำที่ถูกต้องทางจริยศาสตร์เกิดขัดกันเองในระบบเดียวกันทำให้จำเป็นต้องเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น นิทานที่ขงจื้อยกขึ้นมาว่าหากบิดาไปขโมยแกะและเมื่อบุตรทราบดังนั้น หากบุตรไปแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองก็เรียกได้ว่าเป็นพลเมืองของบ้านเมือง แต่ก่อคดี(เลือกข้อสัตย์ทั้งกตัญญู) ในทางกลับกันหากบุตรนั้นทราบเรื่องความผิดของบิดาแต่ช่วยปกปิดไม่แจ้งความขงจื้อเห็นว่าควรเลือกที่จะปกปิดความผิดให้กับบิดา เป็นการรักษาความกตัญญูอันเป็นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์เหนือสิ่งอื่นใด(เลือกกตัญญูละทิ้งความซื่อสัตย์) พันธะทางศีลธรรมของบุตรต่อบิดามารดานั้นมีพลังเรียกร้องมากกว่าพันธะทางศีลธรรมของบุคคลต่อเพื่อนบ้านของเขาและต่อรัฐ ด้วยเหตุผลของความถูกต้องที่ว่าบิดามารดามีคุณค่า หรือความดีงามต่อบุตรของตนมากกว่าเพื่อนบ้านมีต่อเขา ดังนั้นด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้บุคคลมีหน้าที่ต้องตอบสนองต่อบิดามารดาของเขา ก่อนในกรณีที่เกิดความขัดแย้งเช่นนี้ขึ้น⁹ ณ ที่นี้ผู้เขียนขอสรุปใจความคำสอนของขงจื้ออย่างเรียบง่ายว่า “จงเป็นคนก่อนเป็นพลเมือง” หรือ “ก่อนจะเชื่อฟังเคารพกฎหมายบ้านเมือง ต้องเคารพความเป็นคนของตนเองและผู้อื่นก่อน” ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในเรื่องต่างๆของขงจื้อ

2.2. ปรัชญาสำนักฮานเฟยจื่อ

ฮานเฟยจื่อ พยายามอธิบายแนวคิดการใช้กฎหมายแนวนิตินิยม (Legalism) หรือ “ฝ่า” (Fa) ด้วยการเริ่มต้นวิพากษ์ธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีลักษณะชั่วร้าย โหดเหี้ยม แข็งแ้ง และเห็นแก่ตัวการที่ผู้ปกครองพยายามปกครองบ้านเมืองอาจล้มเหลวได้หากไร้ซึ่งระเบียบความสำเร็จในการปกครองมนุษย์ย่อมต้องอาศัยกฎหมายที่เที่ยงตรง เข้มงวดเฉียบขาดดุตदनการให้รางวัลและลงโทษต้องชัดเจน

นอกจากนี้ลักษณะของแนวคิดสำนักนิตินิยมที่สำคัญคือการไม่เชื่อมั่น หรือให้คุณค่ากับระบบจารีต ศีลธรรมแบบสำนักขงจื้อเห็นว่าสิ่งนี้ไม่สามารถโน้มน้าวให้มนุษย์อ่อนน้อมนำพาได้จริง กล่าวโดยรวบยอดคือกฎหมายและศีลธรรม หรือความยุติธรรมเป็นสิ่งที่แตกต่างกัน เพราะสำนักนิตินิยมมีเป้าหมายหลักอยู่ที่ความสงบเรียบร้อยของสังคม และเชื่อมั่นว่าสิ่งสำคัญที่สุดคือความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของรัฐ กฎหมายจึงไม่จำเป็นจะต้องสอดคล้องกับศีลธรรม แต่จะต้องเข้าไปสนับสนุนอำนาจและผลประโยชน์อันจะก่อให้เกิดความมั่นคงแก่รัฐ¹⁰

⁸ แสงสว่าง กิตติสยาม, *ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก : มโนทัศน์พื้นฐานในจริยศาสตร์แบบขงจื้อ*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), 201-202.

⁹ ปิยฤดี ไชยพร, *ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก : แนวคิดเรื่องความยุติธรรมในปรัชญาของขงจื้อ*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), 390-391.

¹⁰ พระมหาพวงศพรทิพย์ ก้องเสียง, “หลักการปกครองของฮันเฟยจื่อ,” *วารสารปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น* 3, ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561): 64-67.

ดังนั้นในมุมมองของสำนักนิตินิยมการใช้ คุณธรรม จริยธรรม และจารีตตามแนวคำสอนของขงจื้อเข้าปกครองบ้านเมืองย่อมเป็นเรื่องเพื่อผืนจิปต้องไม่ได้ เนื่องจากไม่สามารถดวง วัตถุประสงค์ ชั่ว ของคนได้โดยอาศัยหลักอันมีลักษณะเป็นนามธรรมสูง ทั้งเป็นเรื่องอัตวิสัย (Subjectivity) อย่างยิ่งและท้ายที่สุดการกล่าวอ้างคุณธรรมเพื่อบังหน้ามักนำมาซึ่งปัญหาสังคมเสมอ ในการปกครองที่ดีที่สุดตามมโนทัศน์ของหานเฟยจื่อคือการปกครองด้วยกฎหมาย เพราะกฎหมายเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่มีลักษณะภาววิสัย (Objectivity) ความถูก ผิด ชั่ว ดี อาศัยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นและถูกวินิจฉัยโดยกฎเกณฑ์อันมีลักษณะชัดเจน แน่นนอน ตรวจสอบความเที่ยงธรรมได้ และมีแนวโน้มที่จะให้คำตอบที่เป็นจริงเสมอในทุกเงื่อนไข บุคคล เวลา และสถานที่

2.3. ปรัชญาสำนักเล่าจื๊อ (ลัทธิเต๋า)

หากกล่าวโดยพิสดาร เต๋า (Taoism) มีลักษณะอภิปรัชญาที่เข้าใจยาก แต่เข้าถึงง่าย เต๋าแปลว่าหนทาง ซึ่งหนทางดังกล่าวหากศึกษา “คัมภีร์เต๋าเต็กเก็ง” (Tao Te Ching) อันเป็นคัมภีร์สูงสุดของแนวทางเต๋าจะพบว่าการปกครองที่ดีที่สุดคือการที่ผู้นำพึงไม่เข้าไปยุ่งยากก้าวก่ายประชาชน ปล่อยให้ประชาชนดำเนินชีวิตไปตามวิถีของตนเอง ทั้งมุ่งมองต่อกฎหมายระเบียบ และระบบจารีตศีลธรรมต่างๆของมวลมนุษย์ เต๋าก็สอนว่าสิ่งเหล่านี้คือบ่อเกิดของความวุ่นวาย เต๋ามีอุดมการณ์สูงสุดคือการเข้าสู่การเป็น “มนุษย์ที่แท้” คือเรียบง่าย ไม่สร้างกฎเกณฑ์ ไม่สร้างเงื่อนไข และไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับทุกเรื่องราวที่ไม่ใช่หนทางของความเป็นมนุษย์ โดยได้ยกตัวอย่างการดำเนินชีวิตให้เปรียบเสมือนดังทารก

ส่วนการเมืองการปกครองและกฎหมายนั้นเต๋านั้นย้าให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องพึงงดเว้นที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยว วุ่นวายกับวิถีธรรมชาติของประชาชนให้มากที่สุดกล่าวคือปล่อยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตของตน และนำพาสังคมไปตามกลไกธรรมชาติ การสร้างกฎ หรือพยายามสร้างกติกามาแต่ศีลธรรมและจารีตเข้ามาครอบงำมนุษย์ถือว่าเป็นสิ่งรบกวน “วิถีแห่งเต๋า” (The Way of the Tao) ในคำสอนของศาสดาเล่าจื๊อ ผ่านเต๋เต็กเก็งจึงเปรียบการบริหารบ้านเมืองตามแนวทางลัทธิเต๋านั้นเปรียบประดุจ “การทอดปลาในกระทะ” คือพิถีพิถันแต่ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวพลิกปลาบ่อยจนปลานั้นช้ำ

มองในมุมกว้างนิตินิตินิยมของเต๋ามองข้ามกฎหมายบ้านเมืองโดยมองว่ากฎหมายยังมีมาก โจรผู้ร้ายยังชุกชุม¹¹ เต๋ามองไกลไม่สิ้นสุดไปยังกระแสแห่งธรรมชาติ คือแม้มนุษย์จะดำรงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่จำเป็นต้องมีกฎหมาย และสังคมมนุษย์เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่โยงกันอย่างเป็นระบบแบบขงจื้อ แต่การใช้กฎหมายเป็นสิ่งที่เต๋าทรงปฏิเสธ ส่วนการใช้จารีตและคุณธรรมเต๋ายังมองว่าเป็นภาพมายาอันจอมปลอมที่เข้ามาทำให้มนุษย์ห่างไกลจากสภาวะธรรมชาติ¹² คำถามที่ตามมาก็คือแล้วสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ที่พึงประสงค์ของเต๋านั้น

¹¹ พจนา จันทรสันติ (แปลและเรียบเรียง), *วิถีแห่งเต๋า : บทที่ 57 การปกครอง*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Openbooks, 2562), 205.

¹² รชฏ สาตราวุธ, *ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก : จริยศาสตร์แห่งความโคกเคร้าในปรัชญาขงจื้อ*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), 266-267.

เป็นอย่างไร? แต่ให้ภาพธรรมชาติของมนุษย์ในคดีเต้าโดยเปรียบเทียบกับความเป็น “เด็กทารก” ที่รักษาสมดุลของตนเองไม่แสวงหาด้วยความอยากมากไป แต่ก็รับรู้ถึงคามมีอยู่ของตนเอง หิวก็รับประทาน อิ่มก็พอ ไม่แก่งแย่งชิงดี สร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาครอบตัวเอง

ในมโนทัศน์ของเต้าจึงเปรียบเสมือนร่มใหญ่ที่กางครอบอารยธรรมจีนซึ่งภายในเป็นการต่อสู้ทางความคิดตลอดหน้าประวัติศาสตร์ระหว่างแนวคิดนิยามของหานเฟยจื่อ กับแนวคิดจารีตนิยมของขงจื่อ ฉายภาพให้เห็นว่าไม่ว่าสถานการณ์บ้านเมืองหรือกฎหมายเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ผ่านผู้ปกครองหลากหลายรุ่งเรือง และล่มสลาย สุดท้ายก็หนีสังกรรมแห่งเต้าไปไม่พ้น คือ กฎแห่งจักรวาลอันยิ่งใหญ่คือการเกิดและดับหมุนเวียนไป โดยมนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความเป็นไปนี้

3. วิพากษ์ปรัชญาการใช้กฎหมายผ่านมุมมองตัวละครในวรรณกรรมสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน)

หากวิพากษ์ในเชิงลึกแล้วปฐมเหตุของการเกิดสถานการณ์สามก๊กนั้น ส่วนหนึ่งมีที่มาจากความล่มสลายของการบังคับใช้กฎหมาย และความเสื่อมแห่งการปกครองของราชวงศ์ฮั่นตอนปลาย วรรณกรรมสามก๊กในช่วงต้นได้ฉายภาพให้เห็นถึงความเป็น “รัฐล้มเหลว” ภายใต้ความวุ่นวายแห่งยุคสมัยนี้เกิดปัญหาเชิงโครงสร้างหลัก 2 ประการดังนี้

1. อำนาจการเมืองการปกครองของกษัตริย์ถูกลิดรอน
2. การบังคับใช้กฎหมายไม่เป็นไปโดยปกติ

เมื่อสถานการณ์แห่งปัญหาดำเนินมาจนถึงขั้น “สุกงอม” ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนคือราษฎรทั้งแผ่นดินจึงนำไปสู่ภาวะ “ไร้บรรทัดฐาน” (Anomie)¹³ จนลุกลามไปสู่ภาวะบ้านเมืองเต็มไปด้วยโจร ซึ่งโจรกลุ่มที่แข็งข้อถึงขนาดก่อการเพื่อโค่นล้มราชวงศ์ฮั่น และเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดก็คือ “โจรโพกผ้าเหลือง” ถือเป็นภัยจากภายนอกราชสำนักฮั่นซึ่งเป็นรัฐบาลใหญ่ของสมัยนั้น

ส่วนภัยภายในราชสำนักฮั่น ได้แก่ การไม่ตรงไปตรงมาในการบริหารงานบุคคล การให้รางวัลและลงโทษไม่เป็นไปตามกฎหมายและจารีตเดิม กล่าวโดยละเอียดคืออำนาจการบริหารราชการแผ่นดิน และเหล่าขุนนางมิได้อยู่ในมือจักรพรรติดั่งเช่นที่เป็นมา แต่กลับถูกเหล่าขันทีทั้ง 10 ลิดรอนอำนาจบริหารราชกิจ และออกกฎหมายโดยอำเภอใจของกลุ่มตน สร้างความขัดเคืองใจให้กับบรรดาขุนศึก และขุนนาง

การใช้กฎหมายอย่างเลือกปฏิบัติในลักษณะรังเกียจราษฎรให้ได้รับความเดือดร้อนนี้จึงถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของการแตกแยกในบ้านเมือง จนนำไปสู่การไม่ยอมรับอำนาจปกครอง และกฎหมายจากส่วนกลางของเหล่าขุนศึกทั่วหล้า เกิดกบฏแข็งเมืองของบรรดาขุนศึกท้องถิ่นในเวลาต่อมา จนถึงการพยายามรวบรวมแผ่นดินที่แตกสลายให้เข้ามาอยู่ร่วมกันอย่างสันติอีกครั้ง

¹³ อุนิษา เลิศโตมรสกุล, อัณณพ ชูบำรุงกุล, *อาชญากรรมและอาชญาวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561), 211.

ภายใต้หลักคิดของขุนศึกคนสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะก๊ก (กลุ่ม) ของโจโฉ (วุยก๊ก) ขุนกวน (ง่อก๊ก) และเล่าปี่ (จ๊กก๊ก) ในบทความนี้ผู้เขียนขอยกตัวละครที่มีความโดดเด่นเพื่อเป็นแบบอย่างในการวิพากษ์วิธีคิดทางปรัชญากฎหมายจีนดังนี้

3.1 โจโฉยิ่งใหญ่ได้ด้วย “กฎ ระเบียบ วินัย” ผ่านวิธีการให้รางวัลและลงโทษอย่างแยบยล

กล่าวถึงวุยก๊ก ผู้ปกครองก็คือโจโฉและคณะ โดยการสร้างตัวทางการเมืองมาด้วยการเป็น “กองทัพนคร” เพื่อพิชิตตั้งโต๊ะผู้ได้ชื่อว่าเป็น “ทรราช” แห่งยุคปลายราชวงศ์ฮั่นเนื่องจากตั้งโต๊ะมีพฤติกรรมกดขี่ข่มเหงราษฎร และละเมิดธรรมเนียมการปกครองบ้านเมืองทั้งยังปลด-เปลี่ยนฮ่องเต้โดยไม่ฟังคำทัดทานจากบรรดาขุนนางเพื่อเอื้อประโยชน์แก่ตนและพรรคพวก ส่วนโจโฉนั้นแม้จะได้ชื่อว่าเป็นตัวร้ายแห่งสามก๊กแต่พฤติกรรมตอนที่พระเจ้าเหี้ยนเต้ฮ่องเต้ได้รับความลำบากพลัดหนีเข้าศึกเตลิดออกจากเมืองไร้ขุนศึกเหลียวแลและอำนาจแห่งราชวงศ์ก็ทรุดโทรมลงจึงมีหนังสือไปขอความช่วยเหลือจากโจโฉเมื่อนั้นขุนสวกที่ปรึกษาของโจโฉแนะนำให้โจโฉช่วงชิงโอกาสนี้ประกาศรับใช้อำนาจอันชอบธรรมตามรับสั่งเป็นสิทธิ์ขาด¹⁴ บัญชาขุนนางทั่วหล้าสมดังคำ “เชิดชูฮ่องเต้ บัญชาทั่วหล้า” เป็นการสร้างเงื่อนไขความชอบธรรมให้กับอำนาจตามกฎหมายของตนที่มีใช้เพียงขุนศึกคนหนึ่งในยุคแห่งความวุ่นวายนี้เท่านั้น แต่ยังเป็นขุนศึกผู้ที่ได้รับอำนาจมอบหมายเต็มเปี่ยมจากองค์จักรพรรดิให้ปราบปรามเหล่าขุนศึกอื่นที่แก่งแย่งชิงดีกันภายใต้โลกที่ไร้ระเบียบ วุ่นวาย โจโฉพยายามก่อร่างวางแนวทางบริหารรัฐกิจฝ่ายตนบนพื้นฐานความเชื่อว่าบ้านเมืองนั้นไม่อาจจะเข้มแข็งได้อยู่ตลอดเวลาและก็ไม่อาจจะอ่อนแอตลอดกาลเช่นกัน ถ้าหากเมื่อใดมีการใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดแล้วเมื่อนั้นบ้านเมืองก็เข้มแข็ง เมื่อใดมีการใช้กฎหมายอย่างหย่อนยานแล้วเมื่อนั้นบ้านเมืองก็อ่อนแอ¹⁵ อันเป็นแนวทางนิตินิยม

โจโฉพยายามชูธงกองทัพนครรับผู้มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ เข้ามาร่วมงานในก๊กของตนสะท้อนให้เห็นถึงก๊กที่มีได้บริหารงานเฉพาะคนในตระกูลแต่ยังเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้าร่วมในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยเน้นกฎวินัยอันเคร่งครัดตัวอย่างของแนวคิดที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกันในการทำหน้าที่ หรือการใช้คนที่ความสามารถ (มิใช่พิจารณาว่าเป็นพวกพ้อง หรือพิจารณาเฉพาะชาติตระกูล) กรณีดังกล่าว อาทิ การเปิดโอกาสให้อัศวินเข้าศึกศัตรูอย่างกวนอู เตียนอู๋ กาเซียง เตียวเลี้ยว เตียวคับ ซิหลง เคาฑู เป็นต้น ซึ่งในเชิงความรับผิดชอบแล้วผู้ที่เคยเป็นศัตรู หรือข้าศึกที่ถูกจับได้เป็นเชลยอาจมีโทษถึงขั้นประหารตามกฎหมายกองทัพ แต่วุยก๊กที่สามารถก่อร่างสร้างก๊กได้ด้วยอาศัยการนิรโทษกรรม และให้โอกาสผู้กระทำผิดได้กลับใจสร้างผลงานลบล้างความผิด จนหลายคนที่ได้รับโอกาสกลายมาเป็นเสา

¹⁴ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน), พิมพ์ครั้งที่24, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2551), 181.

¹⁵ สกล นิลวรรณ, “ฮั่นเพยจื้อกับชีวิตและงานนิพนธ์ (คำกล่าวจากฮั่นเพยจื้อ บทที่19),”

<https://www.silpathai.net/?s=ฮั่นเพยจื้อกับชีวิตและงานนิพนธ์>, สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2566.

หลักของการบริหารรัฐกิจ และกองทัพของวูกัก ทั้งระบบการให้รางวัลและลงโทษที่เฉียบขาด และดุดันตามแนวคิดนิตินิยม(ฝ่า)ก็ถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของวูกัก

ตัวอย่างเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องสามก๊กเกี่ยวกับการถือฤกษ์เปียบวินัยอย่างเคร่งครัดของโจโฉ อาทิ เหตุการณ์เมื่อโจโฉอายุได้ยี่สิบปีได้เข้าไปทำราชการฝ่ายทหารในเมืองลกเอียง โจโฉ จึงให้เอาไม้สำคัญไปปักไว้ทั้งสี่ประตูเมืองห้ามมิให้คนเดินกลางคืนถ้าเดินไปมาผิดประหลาดให้จับตัวเอามาทำโทษ ครั้นกลางคืนวันหนึ่งโจโฉไปตระเวนพบเอาขันทีเดินมาผิดเวลาจึงให้จับเอาตัวมาตีสิบห้าที แลโจโฉนั้นทำราชการเข้มแข็งขึ้นทุกวันคนทั้งปวงยำเกรงเป็นอันมากพระเจ้าเลนเต้จึงแต่งตั้งให้เป็นขุนขีวเหลียง¹⁶

หรือเกี่ยวกับการทำตนเป็นตัวอย่างในการใช้กฎหมายเพื่อปกครองผู้คน เช่นเหตุการณ์ที่โจโฉยกทัพปราบเตียวสัวซึ่งขณะที่โจโฉยกกองทัพผ่านเมืองต่างๆ นั้นเป็นฤดูกาลข้าวโพดสาธิสุกราษฎรชาวบ้านรายทางทั้งปวงรู้ว่าโจโฉยกกองทัพมาจึงพากันแตกตื่นทิ้งไร่ราเสียหาย ฝ่ายโจโฉเห็นดังนั้นจึงให้กำชับนายทัพนายกองทั้งปวงว่าถ้าผู้ใดเบียดเบียนชาวบ้าน และเหยียบข้าวโพดสาธิตเสียหายแต่ต้นหนึ่งเราจะตัดศีรษะนายทัพนายกองเสีย ซึ่งนายทัพนายกองก็เกรงอำนาจบังคับอาญาของโจโฉเมื่อผ่านไร่ข้าวโพดต่างก็ลงจากม้าเดินผ่านไปไม่ให้ต้นข้าวโพดเป็นอันตราย ส่วนโจโฉนั้นขี่ม้าผ่านไป พอนกตัวหนึ่งได้ยินเสียงทหารอื้ออึงจึงตกใจบินออกจากดงข้าวโพดสาธิต ผ่านหน้าม้าที่โจโฉขี่อยู่ม้านั้นตื่นตกใจวิ่งฝ่าเข้าไปกลางไร่เหยียบต้นข้าวโพดหักเสียเป็นอันมาก จึงคิดอุบายหวังให้คนทั้งปวงนับถือว่าเป็นสัตย์ธรรม จึงหานายทัพนายกองทั้งปวงมาปรึกษาโทษว่าตนทำผิดทั้งที่ตนได้เฝ้าออกกฎกำชับทแกล้วทหารมิให้ทำผิด ครั้นบัดนี้ตนมาทำผิดเสียเองจึงจะนิ่งเฉยอยู่มิได้ ว่าพลางก็ชักกระบี่ออกจะเชือดคอตายเสีย บรรดาขุนนาง และขุนทหารต่างก็เข้าห้ามร้องขอชีวิตไว้ โจโฉจึงตัดผมของตนออกแล้วให้ทหารนำไปประกาศให้ทั่วทุกหน้าบ้านว่าตนทำผิดมิได้คิดแก่ชีวิตจะฆ่าตัวเสีย นายทัพทั้งหลายพากันห้ามไว้จึงตัดเพียงผมออกแทนศีรษะให้คนทั้งปวงดูเป็นธรรมเนียมไว้ ทหารและราษฎรทั้งปวงก็ชวนกันสรรเสริญรักโจโฉมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ทั้งกลัวอาญาเป็นอันมาก¹⁷

3.2 ชุนกวนปกครองบ้านเมืองด้วย “คนดี”

ง่อก๊กของชุนกวนเรียกได้ว่าเป็นการบริหารแนว “บ้านใหญ่” กล่าวคือการบริหารบ้านเมืองล้วนอยู่ภายใต้ร่มธงตระกูลชุน ที่สืบเชื้อสายขุนนางใหญ่มาถึงสามชั่วคน การบริหารงานเน้นบุคลการในตระกูล สืบมาตั้งแต่ชุนเกียน ชุนเซ็ก และชุนกวน ชุนกวนพยายามบริหารบ้านเมืองตามแบบอย่างคำสอนของขงจื้อที่วางแนวทางไว้ในคัมภีร์หลุนอวี่ ขงจื้อกล่าวว่า“หากสามารถสำรวมตนให้เที่ยงตรงแล้วไซ้ ในด้านรัฐปรีชาสนจะยากไปเสียสำหรับเขา? แต่หากมีสำรวมตนให้เที่ยงตรงแล้วเขาจะปกครองสั่งผู้คนได้อย่างไร?”¹⁸ภาพในวรรณกรรมของง่อก๊กจึงเน้นการ

¹⁶ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน), 13.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 241-242.

¹⁸ อมร ทองสุก(แปลและเรียบเรียง), คัมภีร์หลุนอวี่: บทจื้ออวี่, (กรุงเทพฯ: ชุนหวัด, 2549), 268.

อยู่ร่วมกันภายในก็อย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน กลมเกลียวเหนียวแน่นภายใต้การปกครองที่มุ่งเน้นคุณธรรมของบุคคล กล่าวคือการใช้คนในแนวทางอ้อมก็มักจะมีแนวโน้มไปในทางสนับสนุนคุณธรรม(หลื) ตามแนวทางขงจื้อ ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายและความเชื่อผ่านจารีตอันเหนียวแน่นของจีนโบราณ เหตุการณ์ที่สะท้อนถึงการพยายามรวบรวมคนเพื่อใช้ในการบริหารรัฐกิจโดยมีฐานคิดมาจาก “คนดี” ตามคติขงจื้อ อาทิ การได้ตัวจิ่วอี้ โลซก ไท่สุจู้ และก่าหลง เป็นต้น มาร่วมกันผ่านเรื่องราวที่พยายามอธิบายถึงบุคคลข้างต้นที่มีคุณธรรมสูงส่ง

การแสดงออกถึงคุณธรรมของตัวละครโดยเฉพาะ “ความกตัญญู” ที่มีการอธิบายถึงช่วงชั้นของการตอบแทนพระคุณ และการยึดถือความแค้น อาทิ เรื่องราวพิพาทแค้นเทียมฟ้าและกลับมารักกันฉันทมิตรระหว่างก่าหลงกับเล่งทองนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความซื่อสัตย์สุจริตที่ทั้งสองต่างมีต่อมูลนายเมื่อก่าหลงอยู่กับห้องจ้อเจ้านายเก่าก็ได้ทำศึกฆ่าเล้งโอบิดาของเล้งทองตาย เล้งทองจึงรับราชการกับขุนกวนและมีความกตัญญูใคร่แก่แค้นแทนเล้งโอบิดาผู้มีพระคุณเสมอมา ครั้นภายหลังก่าหลงได้สวามิภักดิ์ต่อขุนกวน ทำให้เล้งโอบิดาไม่พอใจและหาทางแก้แค้นโดยหาทางทำร้ายให้ก่าหลงมาต่อสู้วาทกับตนเสมอมา ก่าหลงก็มีได้ถือโทษแต่ประการใด ครั้นต่อมาในระหว่างการรบระหว่างกองทัพโจรกับขุนกวนนั้น เล้งทองพลีชีพพล้ำไถ่จะเสียที่แก่ข้าศึกแต่ได้ก่าหลงช่วยยิงเกาทัณฑ์แก้ไขช่วยชีวิตไว้ เล้งทองจึงคำนับก่าหลงแล้วว่า “ท่านช่วยแก่เราไว้ครั้งนี้คุณท่านหาที่สุดมิได้ ซึ่งเราคิดพยาบาทท่านมาแต่ก่อนนั้นเราขอภัยเถิด แต่นี้สืบไปภายหน้าเราจะตั้งใจประนอมท่าน” ก่าหลงได้ฟังก็มีความยินดีแล้วต่างคนต่างสาบานว่าตัวเราทั้งสองแต่นี้ไปจะเป็นมิตรแก่กันมิได้มีความสงสัยเลย¹⁹ แสดงออกให้เห็นถึงกฎคุณธรรมน้ำมิตรระหว่างสหาย ซึ่งเป็นกฎสามัญที่ขงจื้อวางไว้ให้ชาวจีนยึดถือเป็นดังกฎหมายนับแต่โบราณกาลมา

3.3 เล่าปี่ผู้สร้างการเมืองใหม่ให้จ๊กก๊กด้วยการผสานคุณธรรม และกฎหมาย

การสร้างกลุ่มจ๊กก๊กเป็นไปในแนวทาง “การเมืองใหม่” คือไม่เข้ากับโจโฉผู้ฟันกฎคุณธรรมของขงจื้อ คือออกตัญญูฮ้องเต้ และไม่ร่วมกับขุนกวนที่มีแนวทางบริหารงานแบบ “ตระกูลใหญ่” แต่จ๊กก๊กพยายามสร้างวิถีทาง และความชอบธรรมของตนเองโดยการฟื้นฟู การก่อร่างสร้างก็มีความพยายามใช้หลักความเมตตา และความรักในเพื่อนมนุษย์แบบขงจื้อเป็นแกนกลางสำหรับการกอบกู้ราชวงศ์ฮั่นอันเสื่อมถอย และการรวบรวมผู้มีความสามารถเข้ากลุ่ม อย่างไรก็ตามเมื่อจ๊กก๊กเริ่มเป็นปึกแผ่นตอนที่เล่าปี่สามารถยึดแคว้นเสฉวนได้นั้นก็ยังคงใช้หลักเมตตาปฏิบัติต่อราษฎร “เมื่อยึดเสฉวนได้แล้ว ครั้นเวลาเช้าเล่าปี่จึงให้ไช่ยฺงฉาง เอาข้าวปลาอาหาร แจกไพร่บ้านพลเมือง ขุนนางแลทหารกับอาณาประชาราษฎร์ในเมืองเสฉวนนั้นก็มีความสุขหาอันตรายมิได้ แล้วเล่าปี่จึงสั่งว่าเรือกสวนไร่นาซึ่งมิได้มีผู้ใดทำมาหากินนั้น ให้แบ่งให้แก่ผู้ใหญ่ผู้น้อยเป็นกำลังราชการสืบไป จูล่งจึงว่าเมืองเสฉวนนี้มีศึก ราษฎรทั้งปวงพลัดพรากจากภูมิลำเนาที่ทำมาหากิน ซึ่งจะเอาเรือกสวนไร่นามาแบ่งให้ขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยนั้น ราษฎรซึ่งเป็น

¹⁹ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน), 905.

เจ้าของที่ดินนั้นก็จะได้รับความเดือดร้อน ท่านจึงให้ปาวร้องไพร่บ้านพลเมืองว่า ภูมิลาเนาแล เรือกสวนไร่นาของผู้ใดก็ให้เข้าอยู่ทำมาหากินดังเก่า ราษฎรจึงจะมีความสุขสืบไป เล่าปี่ก็ เห็นชอบด้วย ก็ให้ทหารไปประกาศปาวร้องแก่ราษฎรทั้งปวงตามคำจุล่งว่า”²⁰ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบรรยากาศบ้านเมืองใหม่ที่ยังต้องอาศัยความเป็นระเบียบวินัย และการปรับตัว ระหว่างคนของเล่าปี่ผู้มาอยู่ใหม่กับราษฎรเดิมที่ตนพิชิตดินแดนได้ เล่าปี่จำเป็นต้องประกาศใช้ กฎหมายให้เข้มงวดเฉียบขาดกว่าเดิม อันเป็นแนวคิดการใช้กฎหมายของทนายพ่โจ๋ สำนักนิติ นิยมแนวทางการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดนี้กลายมาเป็นเสาหลักของการบริหาร บ้านเมืองจ๊กก๊กในเวลาต่อมา “เล่าปี่จึงว่าแก่งเบ้งว่า กฎหมายสำหรับเมืองเสฉวนนั้นเราจะให้ เลิกเสียท่านจงเร่งแต่งกฎหมายใหม่สำหรับเมือง แต่ให้คาดโทษนั้นให้หนักขึ้นกว่าเก่าคนทั้งปวง จึงจะกลัวเกรงจะได้ทำตามกฎหมาย บ้านเมืองจึงจะราบคาบสืบไป”²¹

แม้พฤติกรรมของเล่าปี่ในหลายครั้งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีทางการครองใจคนในรูปแบบขงจื้อ การไต่ยอดขุนพลอย่างกวนอู และเตียวหุยเข้าร่วมก่อการแสดงออกให้เห็นถึงความพยายามใช้ กฎของความรักความผูกพันของครอบครัวเข้าผูกมัดคนมีความสามารถเรื่องนี้เห็นได้ชัดผ่านการ ร่วมสาบานของสามพี่น้องในสวนท้อ ทั้งในชั้นความสัมพันธ์เล่าปี่ก็ให้ความรักความสนิทสนมกับ กวนอู และเตียวหุยประดุจสายเลือดเดียวกัน ความรักในพี่น้องร่วมสาบานอันเป็นคุณธรรม สูงส่งแนวขงจื้อผ่านตัวละครเล่าปี่นี้ได้แสดงให้เห็นเด่นชัดขึ้นเมื่อเนื้อเรื่องดำเนินมาถึงตอนที่ กวนอูลิ้นบุญ เล่าปี่ประกาศล้างแค้นโดยยกทัพใหญ่บุกง่อก๊กของซุนกวนที่เป็นผู้สังหารชีวิต กวนอู ทั้งที่บรรดาขุนนางโดยเฉพาะขงเบ้งทัดทาน และแนะนำให้บุกง่อก๊กแทนจะทำให้ ได้เปรียบในเชิงยุทธศาสตร์ และมีความชอบธรรมทางการเมืองมากกว่าการล้างแค้นส่วนตัว ตรงจุดนี้ผู้อ่านวรรณกรรมหลายท่านต่างก็เริ่มมองว่าเล่าปี่หุ่นหันพลันแล่นประสังค์ล้างแค้นโดย ไร้สติ แต่หากพิเคราะห์กฎคุณธรรมจารีตแบบขงจื้อแล้ว ประพฤติของเล่าปี่ครั้งนี้ถือว่าชอบด้วย เหตุผล ในการชดเชยทดแทนความแค้นก่อนสิ่งอื่นใด แม้เรื่องชาติบ้านเมืองเป็นเรื่องสำคัญ แต่ คุณธรรมหลักคือ “ความเป็นคน” ผ่าน “ความเป็นพี่น้องร่วมสาบาน” นั้นสำคัญกว่าสิ่งใด มุมมองของจารีตนิยมแนวขงจื้อจึงสรรเสริญเล่าปี่ในเหตุการณ์นี้มากกว่าการดำเนินคดี

3.4 ขงเบ้งพญามังกรผู้ถือหลักนิตินิยม

ผู้อ่านวรรณกรรมสามก๊กก็จะพบว่าพฤติกรรมของขงเบ้งนั้นมีความเป็นนัก “นิตินิยม” สูง กล่าวคือใน 2 เหตุการณ์อันเป็นที่เลื่องลือของการเข้มงวดในกฎระเบียบและวินัยของขงเบ้ง อาทิ

1. ตอนยึดได้เมืองเสฉวนและจำเป็นต้องประกาศใช้กฎหมายใหม่ หวดแจ้งที่ปรึกษาแนะนำ ให้เล่าปี่บังคับใช้กฎหมายอย่างผ่อนปรนเพราะหากกฎหมายเข้มงวดราษฎรทั้งปวงจะได้รับ ความเดือดร้อน แต่ขงเบ้งแย้งว่าควรทำกฎหมายให้เข้มงวดกว่าเดิมโดยให้เหตุผลว่า “...ครั้ง พระเจ้าฮั่นโกโจ(ปฐมกษัตริย์ฮั่น)ให้แต่งกฎหมายไว้ได้ใช้ต่อมาถึงพระเจ้าเหียนเต๋ ท่านเห็นว่าขุน

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 863.

²¹ เรื่องเดียวกัน.

นางแลหัวเมืองปรกติอยู่หรือ อันเล่าเจี้ยงก็เป็นคนความคิดน้อยหาอาชญาข่มขมิได้ แม้รักผู้ใดถึงหาสติปัญญาไม่ก็แต่งตั้งให้เป็นขุนนางผู้ใหญ่ แลผู้นั้นมีน้ำใจกำเริบละกฎหมายเสีย ข่มเหงอาณาประชาราษฎร์แต่ตามอำเภอใจ ไพรบ้านพลเมืองได้รับความเดือดร้อนจนเสียเมือง ครั้นนี้เราจึงให้เลิกกฎหมายเก่าเสีย ให้คาดโทษผู้ทำผิดให้หนักขึ้นหวังจะให้คนทั้งปวงตั้งใจทำความชอบ แม้ขุนนางแลราษฎรเห็นผู้ใดทำความชอบมีบำเหน็จก็จะละความชั่วของตัวเสียจะได้ดูเยี่ยงอย่างกันทำตามกฎหมายก็จะมี ความชอบขึ้น บ้านเมืองก็ค่อยปรกติราบคาบไป...”²² ซึ่งเมื่อหวดเจิ้งได้ฟังดังนั้นก็เห็นด้วย

2. ตอนประหารม้าเจ็กแม่ทัพใหญ่ผู้กระทำความผิดเสียจุฑยทธศาสตร์เกเต้ง แม้ม้าเจ็กจะถูแกล่โทษ และบรรดาขุนนางขุนทหารจะช่วยกันทัดทานโทษตายแก่ม้าเจ็ก แต่ขงเบ้งยืนยันที่จะรักษากฎแห่งกองทัพด้วยการสั่งประหารม้าเจ็กทั้งน้ำตา “...ขงเบ้งจึงถามว่าตัวท่านมีสติปัญญาได้เรียนรู้ในกลสงครามมาแต่บ่อยจนใหญ่ แลชั้นอาสาไปครั้งนี้เราก็กำชับเป็นกวดขันว่าตำบลเกเต้งเป็นที่สำคัญอยู่ท่านควรระวังทำทัณฑ์บนให้แก่เรา บัดนี้ก็ไม่เหมือนทัณฑ์บนทำให้เสียการทั้งนี้โทษท่านก็ใหญ่หลวง ครั้นจะมีเอาโทษตามพระอัยการศึกนั้นสืบไปเบื้องหน้าทหารทั้งปวงก็จะดูเบาแก่ราชการ แม้ท่านตายเสียผู้เดียวก็จะเป็นกฎหมายอย่างธรรมเนียมไปราชการก็จะไม่แปรปรวนพินเพื่อนเสีย...”²³ และขงเบ้งยังฎีกาต่อพระเจ้าเล่าเสี้ยนเป็นเชิงขอพระราชทานลงโทษตนเองที่ปกครองทหารไม่ดีจนเกิดข้อผิดพลาดในการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งพระเจ้าเล่าเสี้ยนตรัสปรึกษาขุนนาง บิฮุยขุนนางผู้ใหญ่ก็สนับสนุนความคิดลงโทษตนเองของขงเบ้ง “...บิฮุยขุนนางผู้ใหญ่จึงทูลว่าอันกฎหมายอย่างธรรมเนียมสำหรับแผ่นดินแต่ก่อนนั้นข้าพเจ้าแจ้งอยู่ว่านายทัพนายกองทั้งปวงซึ่งพระเจ้าหมื่นปีตรัสใช้ให้ถือพลไปทำการสงคราม ก็ย่อมถือกฎหมายเป็นบรรทัด แลซึ่งขงเบ้งเป็นมหาอุปราชเสียที่แก่ข้าศึกมาทั้งนี้ ก็ต้องด้วยกฎหมายอย่างธรรมเนียมอยู่แล้ว ครั้นพระองค์จะยกโทษเสียมิทำตามขนบธรรมเนียมบัดนี้ประเพณีแผ่นดินก็จะพินเพื่อนไป...”²⁴ พระเจ้าเล่าเสี้ยนก็ทรงโปรดตามนั้น(ถอดขงเบ้งออกจากที่มหาอุปราชต่ำศักดิ์ลงมาสวมสถานะ)เนื่องจากต้องการธำรงไว้ซึ่งวินัยกองทัพ

ในทั้งสองเหตุการณ์ที่ยกมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงนิทัศน์ของขงเบ้งที่มีมุมมองต่อโลกและการใช้กฎหมายที่คาดหวังระเบียบของสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านระบบให้รางวัล และลงโทษ ด้วยความเชื่อที่ว่ากฎหมายต้องอยู่เหนือความสัมพันธ์ของบุคคล และผลประโยชน์ของรัฐและผู้ปกครองต้องมาก่อนสิ่งอื่นใดทั้งหมด นอกจากนั้นกฎหมายต้องกำหนดโทษที่รุนแรงเพื่อให้ผู้คนหวาดกลัวยำเกรงไม่กล้ากระทำความผิด²⁵ เนื่องจากตามแนวทางสำนักนิตินิยมมี

²² เรื่องเดียวกัน, 86.

²³ เรื่องเดียวกัน, 1236.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, 123.

²⁵ อาร์ม ตั้งนิรันดร, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบกฎหมายจีน*, (กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 2557), 28-29.

ความคิดเห็นว่ามนุษย์มีความเห็นแก่ตัวเป็นธาตุแท้สำคัญของมนุษย์ เป็นต้นเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ขึ้นในสังคม²⁶

3.5 กวนอุจี้ถึงพึ่งได้

การถือกำเนิดตัวละครกวนอุจี้แสดงให้เห็นเด่นชัดว่ามีอุปนิสัยรักในความยุติธรรม แต่เป็นความยุติธรรมที่ไม่ได้เป็นไปตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก กล่าวคือกวนอุจี้กล่าวกับเล่าปี่เมื่อแรกพบว่า “...เราชื่อกวนอุจี้ อีกชื่อหนึ่งนั้นขุนเตี๋ยบ้านเรานั้นอยู่เมืองฮอตตั้งโกเหลียง ที่เมืองฮอตตั้งโกเหลียงนั้นมีคนคนหนึ่งมีทรัพย์มากร้ายกาจสามหาวเข้มเหงคนทั้งปวง เราเห็นผิदनก็จึงฆ่าผู้นั้นเสียแล้วหนีไปเที่ยวอยู่เป็นหลายหัวเมือง...”²⁷ โลกทัศน์ของกวนอุจี้จึงเต็มไปด้วยความยุติธรรมที่จำเป็นต้องแก้แค้นทดแทน และเป็นหน้าที่พิทักษ์ธรรมของผู้กล้าที่ช่วยเหลือผู้อ่อนแอและปราบปรามผู้กดขี่ พฤติการณ์ของกวนอุจี้ตามท้องเรื่องผู้อ่านจึงพบร่องรอยของคติการผดุงธรรมทดแทนบุญคุณ ความแค้น การตอบแทนน้ำใจตามแนวทางสำนักขงจื้ออยู่บ่อยครั้ง

บุคลิกของกวนอุจี้เป็นที่ยกย่องของผู้อ่านและอนุชนรุ่นหลังเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะเรื่องความซื่อสัตย์ในลักษณะ “ใจถึง พึ่งพาได้” ตัวอย่างในท้องเรื่องได้แก่เหตุการณ์ กวนอุจี้ยอมจำนนต่อโจโฉแต่ขอทำสัญญาสามข้อ ตอนกวนอุจี้พาพี่สะใภ้ฝ่าด่านอันตรายกลับไปหาเล่าปี่ และตอนที่กวนอุจี้ถูกขุนกวนจับได้แล้วไม่ยอมจำนนถูกขุนกวนประหารชีวิต ในมิติของคำสอนขงจื้อที่ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวเป็นอันดับแรกจึงจะเป็นรากฐานให้สังคมโดยรวมเข้มแข็งได้²⁸ นับได้ว่าในด้านคุณธรรมความสัตย์ซื่อตามแนวทางจริยบุรุษของกวนอุจี้ไม่มีความต่างพร้อย ซ้ำยังเป็นต้นแบบให้ผู้ฝึกฝั เกิดทุนคำสอนของขงจื้อสามารถใช้เป็นต้นแบบสั่งสอนอนุชนรุ่นหลังได้อีกด้วย

ในประเด็นความกตัญญูรู้คุณคนมีเหตุการณ์หนึ่งที่ชัดเจนว่ากวนอุจี้เลือกที่จะเทิดทูนคุณธรรมน้ำมิตร และกตัญญู คือการตอบแทนบุญคุณเหนือกฎหมาย หน้าที่หรือวินัยใดๆ อันเป็นแบบอย่างผู้มีคุณธรรมตามคติขงจื้อคือเหตุการณ์ที่กวนอุจี้ได้รับมอบหมายให้ไปเฝ้ารักษาทางฮัวหยงเพื่อคอยดักสกัดจับโจโฉที่แตกทัพเรือหนีไปทางนี้ และเมื่อโจโฉตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกวนอุจี้ กวนอุจี้ยอมปล่อยให้โจโฉกับพวกเป็นอิสระเนื่องจากมีใจสงสารโจโฉที่กตัญญูต่อผู้เคยมีพระคุณกันมาก่อน²⁹ นับได้ว่ากวนอุจี้เลือกคุณธรรมหลักคือความกตัญญู ความเมตตา อันเป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์มาก่อน “หน้าที่” ตามกฎหมายบ้านเมืองและวินัยกองทัพซึ่งเป็นคุณธรรมรองที่ทับซ้อนและขัดแย้งในตัวเองภายในจิตใจของกวนอุจี้

²⁶ จันทร์ฉาย ภักดีธิดา, ประวัติศาสตร์จักรวรรดิจีน, (กรุงเทพฯ: รามคำแหง, 2542), 63.

²⁷ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน), 8.

²⁸ สุพิชา พึ่งสุนทร, ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก : ความเสมอภาคที่ไม่เท่าเทียมในปรัชญาขงจื้อ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), 421-422.

²⁹ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน), 665-666.

3.6 ชูยเป่ง ปราชญ์เต่าผู้เร่ร่อนกายไผ่สั่นโศข

เมื่อครั้งเล่าปีเดินทางแสวงหาของเบ้งผู้เลื่องลือทั่วแผ่นดินว่าเป็นปราชญ์แห่งยุค เพื่อเชื้อเชิญมาร่วมบุกเบิกสร้างกองกำลังของตนครั้งนั้นเล่าปีต้องออกเดินทางรอนแรมเพื่อไปพบของเบ้งถึง 3 ครั้งจึงได้พบ จึงเรียกเหตุการณ์นี้ว่า “สามเยือนกระท่อมหญ้า” ซึ่งในการเดินทางไปตามหาของเบ้ง ณ เขาโง่ลั้งครั้งแรกนั้นมิได้พบตัวของเบ้ง แต่เล่าปีกลับได้พบและสนทนาแลกเปลี่ยนมุมมองด้านปรัชญาการเมืองการปกครองกับชูยเป่งผู้เป็นสหายของของเบ้งผู้บังเอิญผ่านทางมา โดยเล่าปีอธิบายถึงจุดประสงค์ของตนในการมาขอพบของเบ้ง ก็เพื่อเชิญของเบ้งไปอยู่ทำราชการปราบปรามแผ่นดินให้เป็นสุขสืบไป ซึ่งชูยเป่งได้ฟังดังนั้นก็หัวเราะแล้วจึงตอบว่า “ซึ่งแผ่นดินเป็นจลาจลจะมาหาของเบ้งไปช่วยทำนุบำรุงให้เป็นสุขนั้นก็เห็นว่าท่านมีน้ำใจสสัตย์ซื่อรอบคอบดีแล้ว แต่ว่าประเพณีแผ่นดินนี้เกิดจลาจลแล้วก็เป็นสุขเล่า เป็นสุขแล้วก็เกิดจลาจลเล่า เป็นธรรมดามาแต่ก่อน แลซึ่งท่านจะคิดอ่านปราบปรามแผ่นดินอันถึงกำหนดจลาจลแล้วให้กลับเป็นสุขนั้น เกลือกจะไม่สมความปรารถนาที่จะป่วยการเสียเปล่า อันเกิดมาเป็นคนทุกวันนี้ก็สุดแต่บุญแลกรรมจะหักวาสนานั้นไม่ได้”³⁰

จากบทสนทนาระหว่างชูยเป่ง และเล่าปีนี้แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ของเต่าผ่านการวิจารณ์สถานการณ์บ้านเมืองของชูยเป่ง สอดคล้องกับสาระในคัมภีร์เต๋าเต็กเก็ง เรื่อง “อุ๋เหวย” หรือ “การไม่กระทำ” ซึ่งธรรมชาติและจักรวาลต่างก็ดำเนินไปโดยมิได้แปดเปื้อนต่อกิเลส ความรัก โลภ โกรธ หลง ตลอดจนคุณค่าความดีงาม และชั่วช้าของมนุษย์ แต่เต่ากลับมองว่ากิจกรรมต่างๆของมนุษย์ทั้งกฎหมาย ศีลธรรม และจริยธรรมนั้นทำให้มนุษย์ถอยห่างออกจากความเป็นมนุษย์ที่แท้เต่าจึงสอนให้ปกครองโดยไม่ปกครอง คือการระงับการใช้อำนาจความรุนแรง ควบคุมประชาชน การไม่พยายามเข้าไปก้าวภายในบางสถานการณ์เพราะนั่นคือวิถีทางที่ดีที่สุดในการสนับสนุนวิถีทางแห่งสิ่งนั้น ทุกสรรพสิ่งก็ดำเนินไปโดยผู้ปกครองมิต้องเรียกร้องให้ประชาชนยึดถือคุณธรรม³¹ อย่างไรก็ตามมิใช่เต่าจะสั่งสอนให้ไม่ต้องกระทำทุกสิ่งจนกลายเป็นหยาบกระด้างคล้ายก้อนหินไป แต่เต่าแนะนำให้ใช้ชีวิตดุจเด็กทารกที่รักษาสภาวะธรรมชาติเดิมแท้ไว้ เพียงหิวก็รับประทาน เพียงกระหายก็ดื่ม ครั้นอิ่มแล้วก็เพียงพอไม่ยึดติด³² หรือปล่อยให้ “เป็นไปเอง” ซึ่งเป็นการกระทำที่อ่อนน้อมไม่แทรกแซงบังคับไม่ต้องใช้ความพยายาม และไม่ใช้การกระทำที่ยืนกรานอะไรบางอย่าง (nonassertive) หากมนุษย์ปฏิบัติต่อสรรพสิ่งด้วยท่าทีอุ๋เหวยกิจต่างๆจะสามารถดำเนินไปได้เอง³³ เช่นเดียวกับการพยายามไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว

³⁰ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน), 517.

³¹ ศรีบุญ อรุณขจรศักดิ์, ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก : ภาษาและความเป็นจริงในคัมภีร์เต๋าเต็กเก็งและคัมภีร์จวงจื่อ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), 448-452.

³² เฟิงอู๋หลัน(เขียน), ส. สุวรรณ(แปลและเรียบเรียง), ปรัชญาจีนจากขงจื๊อถึงเหมาเจ๋อตง, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2553), 137-138.

³³ ณรงค์วรช บุษมา, “ธรรมชาตินิยมของปรัชญาเต๋า : ข้อโต้แย้งการนำแนวคิดธรรมชาตินิยมมาใช้กับมนุษย์,” วารสารปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น 3, ฉ.1 (มกราคม – มิถุนายน 2561): 28-29.

ก้าวท้าววิถีปกติของมนุษย์ การยิ่งสร้างกฎหมายขึ้นควบคุมผู้คนการปกครองที่ยิ่งเข้มงวดย่อมก่อให้เกิดโจรผู้ร้ายหาใช่จัดเกณฑ์ได้หมดสิ้นสมดังเจตนาของมนุษย์ไม่ อีกทั้งโลกและจักรวาลก็มีใช้สมบัติของมนุษย์³⁴ การปรากฏกายเพียงครั้งเดียวของตัวละครขุยเป้งยอมเป็นนัยสำคัญที่กระตุ้นเตือนผู้อ่านให้หยุดพิเคราะห์ถึงกฎอันยิ่งใหญ่ที่อยู่เหนือกฎทั้งปวงของมนุษยชาติ นั่นคือกฎแห่งการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของทุกสรรพสิ่งตามธรรมชาติไม่มีที่สิ้นสุด

4. บทสรุป

วรรณกรรมนอกจากจะทำหน้าที่โดยตรงคือถ่ายทอดสุนทรียะแล้ว ยังสะท้อนสิ่งที่ผู้รจนาทิ้งร่องรอยบางประการไว้ให้ผู้เสพวรรณกรรมได้ “รู้สึก” และเข้าถึงจุดมุ่งหมายบางประการที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน)แม้มีอาจกล่าวได้ว่าเป็นจารึกประวัติศาสตร์อันเที่ยงตรงแต่ก็ได้ทำหน้าที่ฉายภาพพฤติกรรมมนุษย์อย่างให้ผู้ประพันธ์ตั้งใจสื่อสาร ผู้เขียนเชื่อว่ามนุษย์โลกอาจไม่รู้ ไม่เข้าใจ และอาจไม่เคยรำเรียนกฎหมายหรือแนวคิดด้านนิติศาสตร์ใดเลยก็เป็นได้ในตลอดชีวิตของเขา แต่แน่นอนหากเกิดเป็นมนุษย์ในสังคมย่อมต้องเคยเสพวรรณกรรม เสพงานศิลป์ และเข้าถึงสุนทรียะ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง วรรณกรรมจึงเปรียบเสมือนศรที่ถูกยิงมาจากผู้ส่งสารเพื่อสื่อสารใจความบางประการแก่คนในสังคม ทั้งเป็นเครื่องมือที่ผู้ปกครองทุกยุคสมัยใช้เป็นเครื่องสื่อสารให้ประชาชนเข้าใจกติกาสังคมที่ตนอยู่อาศัย ความเป็นไปของการแย่งชิงอำนาจ และวิถีของผู้คนที่ดำรงอยู่ในวังวนแห่งอำนาจนั้น การศึกษาวิถีตะวันออกที่มีอัตลักษณ์ในวิถีคิดตามบริบทยุคสมัย สามารถช่วยให้ผู้ศึกษาวิชานิติปรัชญาแนวคิดตะวันออกแล้วสามารถเข้าใจระเบียบวิธีคิดของผู้คนในภูมิภาคตะวันออก เป็นนิตสำนึกที่สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันการคบค้าสมาคม ตลอดจนการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Social Interaction)

การขยายขอบเขตของการศึกษานิติสุนทรียศาสตร์เพื่อประโยชน์ทั้งในวงการวิชาการนิติศาสตร์ ทั้งเพื่อตึงตูดให้บุคคลทั่วไปให้สามารถเข้าถึง “นิตสำนึก” ได้โดยไม่จำเป็นจะต้องรำเรียนเคร่งเครียดในสถาบันทางกฎหมาย และไม่จำเป็นที่องค์ความรู้ทางนิติปรัชญาจะถูกผูกขาดโดยนักนิติศาสตร์เพียงเท่านั้น ความคิดว่าวิชานิติศาสตร์เป็นศาสตร์เฉพาะและจำเป็นจะต้องศึกษาแต่เพียงได้ขยายคาปริมณฑลสถาบันกฎหมายเพียงเท่านั้นเป็นความคิดขนบเดิมที่จำเป็นต้องมีการปฏิรูป และนิติสุนทรียศาสตร์ได้เริ่มทำหน้าที่นั้นแล้วในบทความนี้

แน่นอนว่าในบทความนี้ผู้เขียนมิได้วิพากษ์ล่งเลยไปถึงขั้นตัดสินความถูกต้องของโลกทัศน์และวิถีทางการตัดสินใจใช้ปรัชญากฎหมายของตัวละครในเรื่องสามก๊ก แต่เพียงแจกแจงตีความเปิดแง่มุมใหม่ให้ผู้อ่านได้พิเคราะห์ถึงมุมมองวิถีคิดของตัวละครเท่านั้น เท่ากับว่าบทความนี้ผู้เขียนบอกเปลี่ยนวิถีคิดของตัวละครในวรรณกรรมสามก๊กโดยวิพากษ์จากเหตุการณ์ที่ตัว

³⁴ พัทธ์ชัย ศศิสุวรรณ, วิพากษ์แนวความคิดปรัชญาเต๋า กับการใช้กฎหมายอย่างสันติวิธี, *วารสารนิติ รัฐกิจ และสังคมศาสตร์ สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย* 2, ๑.1 (มกราคม-มิถุนายน 2561): 111-112.

ละครอันโดดเด่นแสดงออกมา สะท้อนแง่มุมใหม่ในวรรณกรรมสามก๊กที่มีเคยมีมาก่อน การวิพากษ์ในลักษณะนี้ส่งผลให้ตัวละครจากวรรณกรรมสามก๊กที่ผู้เขียนยกตัวอย่างขึ้นมาในบทความนี้ทำหน้าที่อธิบายความลุ่มลึกของปรัชญากฎหมายจีนออกมาโดยไม่รู้ตัว ผู้เขียนจึงตั้งความคาดหวังไว้ในอนาคตการศึกษานิติศาสตร์ผ่านวิธีการคิดในเชิงนิติสุนทรียศาสตร์จะเติบโตงอกงามขึ้น และนับจากนี้วิชานิติปรัชญาจะไม่คร่ำครึน่าเบื่อสำหรับผู้ศึกษาอีกต่อไป

บรรณานุกรม

- กฤษณ์พชร โสมณวัตร. “วรรณกรรมศึกษาตุลาการ: โลกทัศน์ต่อตุลาการใน “พี่น้องคารามา ซอฟ”.” *วารสารนิติสังคมศาสตร์ (เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน)* 9, ฉ.1 (มกราคม-มิถุนายน 2559): 236-239.
- จรัญ โฆษณานันท์. *นิติปรัชญาแนววิพากษ์*. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2555.
- จันทร์ฉาย ภัคโชคิคม. *ประวัติศาสตร์จักรวรรดิจีน*. กรุงเทพฯ: รามคำแหง, 2542.
- ชวงส์ อุบลี. “พัฒนาการของฐานะยุทธศาสตร์ในสังคมไทย; มองผ่านตัวบทความสามก๊ก.” *วารสารวิจัยรำไพพรรณี* 10, ฉ.3 (มิถุนายน-กันยายน 2559): 22.
- ทิมมพร รอดชั้นเมือง. “นิติสุนทรียศาสตร์:เครื่องมือวิเคราะห์ความยุติธรรม.” *วารสารกฎหมายนิติพัฒน* นิต้า 11, ฉ.1 (มกราคม –มิถุนายน 2565): 1-6.
- ณรงค์วรราช บุญมา. “ธรรมชาตินิยมของปรัชญาเต๋า : ข้อโต้แย้งการนำแนวคิดธรรมชาตินิยมมาใช้กับมนุษย์.” *วารสารปรัชญาและศาสนามหาวิทยาลัยขอนแก่น* 3, ฉ.1 (มกราคม – มิถุนายน 2561): 28-29.
- ปิยฤดี ไชยพร. *ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก : แนวคิดเรื่องความยุติธรรมในปรัชญาของขงจื้อ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- เปี่ยมสุข นาคทอง. “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิของผู้เคยต้องโทษจำคุกในการรับราชการ: ศึกษากรณีข้าราชการพลเรือนสามัญ.” *วิทยานิพนธ์หลักสูตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต*, 2556.
- พจนา จันทร์สันติ (แปลและเรียบเรียง). *วิถีแห่งเต๋า : บทที่ 57 การปกครอง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Openbooks, 2562.
- พระมหาพงศ์ทราทิตย์ ก้องเสียง. “หลักการปกครองของฮั่นเพยจื้อ.” *วารสารปรัชญาและศาสนามหาวิทยาลัยขอนแก่น* 3, ฉ.1 (มกราคม – มิถุนายน 2561): 64-67.
- พิทักษ์ ศศิสุวรรณ. “วิพากษ์แนวความคิดปรัชญาเต๋า กับการใช้กฎหมายอย่างสันติวิธี.” *วารสารนิติ รัฐกิจ และสังคมศาสตร์ สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่* 2, ฉ.1 (มกราคม-มิถุนายน 2561): 111-112.
- เพ็งอ้วนหลัน(เขียน), ส. สุวรรณ(แปลและเรียบเรียง). *ปรัชญาจีนจากขงจื้อถึงเหมาเจ๋อตง*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2553.
- วรรณา แต้มทอง. “บทความเรื่อง การลงทัณฑ์ของ “เทพเจ้าแห่งความยุติธรรม”.” *การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่1. วันที่ 8 มิถุนายน 2561. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. 196-213.
- รขฏ์ สาตราวุธ. *ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก : จริยศาสตร์แห่งความโคกเศร้าในปรัชญาขงจื้อ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

สกล นิลวรรณ. “อันเพยจื้อกับชีวิตและงานนิพนธ์ (คำกล่าวจากอันเพยจื้อ บทที่19).”

<https://www.silpathai.net/?s=อันเพยจื้อกับชีวิตและงานนิพนธ์>. สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2566.

สมชาย ปรีชาศิลปปะกุล. “พรมแดนความรู้ของการศึกษากฎหมายแนวคิดสำนักในสังคมไทย.”

วารสารนิติสังคมศาสตร์ 8, ฉ.1-2558 (มกราคม-มิถุนายน 2558): 24-25.

สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน). พิมพ์ครั้งที่24. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2551.

สุพิชา พึ่งสุนทร. ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก : ความเสมอภาคที่ไม่เท่าเทียมในปรัชญาขงจื้อ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

แสงสว่าง กิตติสยาม. ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก : มโนทัศน์พื้นฐานในจริยศาสตร์แบบขงจื้อ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ศรียุญา อรุณขจรศักดิ์. ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก : ภาษาและความเป็นจริงในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงและคัมภีร์จวงจื้อ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

อมร ทองสุก(แปลและเรียบเรียง). คัมภีร์หลุนอวี่: บทจื้อลู่, กรุงเทพฯ: ชุณหวัดร, 2549.

อุนิษา เลิศโตมรสกุล, อัณณพ ชูบำรุงกุล. อาชญากรรมและอาชญาวิทยา. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561.

อาร์ม ตั้งนิรันดร. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบกฎหมายจีน. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2557.